

Södertörns högskola | Institutionen för genus, kultur och historia
Kandidatuppsats 15 hp | Litteraturvetenskap | höstterminen 2011

"JAMEN JAG DÅ"

Heterosexualitet och tvåsamhet i

Gun-Britt Sundströms *Maken*

Av: Thea Ahlner

Handledare: Nike Linn Säfwenberg

ABSTRACT

This essay is investigating heterosexuality in Gun-Britt Sundströms *Maken*. With help from the queer theories of foremost Judith Butler, but also to some extent the ideas of Michel Foucault, I have tried to answer the question of which norms are becoming clear and which are being broken in the novel. I have also looked at a few of Gayle Rubin's opposites in her sexual value hierarchy. Some of the norms that are brought to light in the essay revolves around faithfulness, lust towards the "right" person and for the "right" reasons. I have shown that even though many of the norms that are being articulated in the novel are being crossed still they don't lose their value and influence.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

Förord	s. 4
Syfte och frågeställning	s. 4
Tidigare forskning	s. 5
Historisk bakgrund	s. 5
Teori och Metod	s. 7

UNDERSÖKNING

Äktenskapet blir till	s. 10
Äktenskapets funktioner	s. 15
Äktenskapet tar slut	s. 21

AVSLUTNING

Resultat och avslutande diskussion	s. 30
Efterord	s. 32

LITTERATURLISTA	s. 33
-----------------	-------

INLEDNING

FÖRORD

Vi får följa [Martina och Gustavs] känslomässiga och sexuella misslyckanden genom brytningar och försoningar fram till det slutgiltiga uppbrottet hösten 1973. Undertiteln "en förhållanderoman" täcker utmärkt väl innehållet. "Kärlek" i någon av ordets normala betydelser är det knappast fråga om.¹

Göran Hägg, 1995

En enkel summering av en roman som väcker många frågor. Vad är ett känslomässigt och sexuellt misslyckande? Finns det? Och hur ser i så fall "den lyckade" sexualiteten ut? För att inte tala om den lyckade känslomässigheten. Och vad är "normal" kärlek? Hägg tydliggör inte och exemplifierar inte vari misslyckandet ligger och inte heller vilka komponenter som fattas för att han ska vilja kategorisera deras förhållande som den normala definitionen av kärlek.

I *Maken* så berättar Martina om åren tillsammans med Gustav. Romanen inleds med att "Gustav har ringt" och avslutas med deras sista möte. Sju år hinner förflyta och vändningarna i deras relation är otaliga. Tidigt i romanen gör de slut första gången. Sedan går det fram och tillbaka. Trots att de båda ser varandra som sin själsfrände så får de inte samvaron att fungera. Eller som Martina säger: "Jag är bitter på livet som skapade oss för varandra men gjorde det så klantigt att vi inte passade ihop."² Men är det verkligen Gustav och Martina det är fel på? Martina sliter sitt hår för att *förstå* vad som hände mellan dem, varför det blev som det blev.

I de flesta tolkningar av romanen så konstateras ett misslyckande, att paret misslyckas. Med kärleken, med tvåsamheten, med lyckan. Och visst, det är svårt att se Gustav och Martinas relation som en framgång. Jag tror inte att jag är ensam om att gråta över Martinas totala övergivenhet och ångest när romanen närmar sig sitt slut.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet för denna uppsats är att studera normer för heterosexualitet och tvåsamhet. Min frågeställning blir således; vilka normer blir tydliga och vilka bryts i Gun-Britt Sundströms förhållanderoman *Maken*?

Paret är inte lagvidga i juridisk mening men använder äktenskapets termer när de talar om sin relation. För att hitta svaret på mina frågor ämnar jag bryta ner deras äktenskap i tre delar: hur det blir till, vilken funktion det har och hur det upplöses.

---

¹ Hägg, Göran, *21 moderna klassiker*, Wahlström & Widstrand, Borås, 1995, s. 59.

² Sundström, Gun Britt, *Maken - en förhållanderoman*, Bonniers, 1978, hädanefter enbart "*Maken*", s. 387.

TIDIGARE FORSKNING

Det finns relativt lite skrivet om både Gun-Britt Sundström som författare och om *Maken*. Det trots att romanen har erhållit en status som modern klassiker och som, kanske jämte Ulf Lundells *Jack* som utkom samma år, sin tids främsta generationsroman. Detta bekräftas av bland andra redan nämnda litteraturvetaren Göran Hägg som pekar ut *Maken* som en av 21 litterära verk från vår tid som han tror har möjligheten att överleva in i nästa sekel.³ Hägg ger en kort presentation och kommentar till verket där han bland annat pekar på romanens jagform i kombination med historiskt presens. Vilket enligt honom är både svårgenomförbart och ovanligt i litteraturen.⁴ Vidare menar han att författarens distanslöshet och stilistiska briljans placerar henne i sällskap med Rousseaus *Bekännelser* och Strindbergs *En dåre försvarstal*.⁵

En annan som likt Hägg vill föra in *Maken* i en litterär kanon är Kjersén Edman i sin bok *Systrar: 25 kvinnliga författare från dåtid till nutid*. Även hon gör endast en kort presentation av Gun-Britt Sundströms hela författargärning och omtalar inte *Maken* med mer än ett par sidor.⁶

Det enda något mer omfattande vetenskapliga verk som behandlar Sundströms författarskap är Jaana Tarakkamäkis uppsats *Manligt och kvinnligt språk: en studie i Hjalmar Söderbergs "Den allvarsamma leken" och Gun-Britt Sundströms "För Lydia"* som undersöker hur realistiskt det manliga respektive det kvinnliga språket är konstruerat i de båda respektive romanerna.⁷ Både frågeställning och undersökningsobjekt saknar dock relevans för min uppsats.

Lena Malmberg fokuserar i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* på den strävan efter "ett fritt kvinnoliv" som finns i *Maken* och hos Martina. Malmberg skriver att *Maken* och Gun-Britt Sundströms författarskap i stort behandlar "utanförskap mitt i välfärden", ett utanförskap som hon menar är en ofrånkomlig konsekvens av att som kvinna leva ett "fritt liv".⁸

HISTORISK BAKGRUND

Som jag ser det är all litteratur präglad av en kontexten utanför verket. Jag ämnar analysera tvåsamhet, heterosexualitet och äktenskapet och jag anser det vara på sin plats med en kort historisk bakgrund för att placera in dessa beräp och med det *Maken* ett historisk sammanhang.

---

³ Hägg, Göran, *21 moderna klassiker*, Wahlström & Widstrand, Borås, 1995.

⁴ Hägg, s. 59.

⁵ Hägg, s. 60f.

⁶ Edman, Kjersén, *Systrar: 25 kvinnliga författare från dåtid till nutid*, Bibliotekstjänst, Lund, 2001, s. 200f.

⁷ Tarakkamäki, Jaana, *Manligt och kvinnligt språk: en studie i Hjalmar Söderbergs 'Den allvarsamma leken' och Gun-britt Sundströms 'För Lydia'*, Scripta minora nr 38, Högskolan i Växjö, Växjö 1997

⁸ Malmberg, Lena, *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Bd 4*, Bra böcker AB, Höganäs. 1997, s. 297ff.

I *Sexualitetens historia Bd 1: Viljan att veta* skriver Michel Foucault bland annat om hur man under 1700-talet så att säga upptäckte befolkningen och hur kärnan i befolkningen är könet och dess reproduktiva potential.⁹ Men jag återkommer till Foucault och utvecklar hans idéer mer löpande i uppsatsen.

Karin Johannisson skriver i *Den mörka kontinenten - kvinnan medicinen och fin de siecle* om hur äktenskapet förändras i och med industrisamhället. Från att främst ha varit en ekonomisk förening så, skriver Johannisson, "blev det kärleken, barnen och lyckoambitionen som höll samman den borgerliga familjen."¹⁰ I takt med att den nya borgerklassen ökade sitt numerar så erövrade de också tolkningsföreträdet och med det kom deras ideal att så småningom anammas av hela samhället.¹¹

Synen på sexualiteten har varit i en konstant gungning och motsägelsefullhet. Johannisson skriver att enligt det sena 1800-talets medicin "hade den normala kvinnan ingen eller svag sexualdrift" ställt i kontrast mot den öppna syn på kvinnlig sexualitet som präglade tiden före 1800.¹² Här tågar också 1800-talets sexuella dubbelmoral in med "en sexualitet för det goda hemmet och en annan för de mörka gränderna" och sexualiteten katalogiseras som naturlig eller icke-naturlig.¹³ Vidare beskrivs "[d]en sanna kvinnan [som] okunnig, oskuldsfull och asexuell."¹⁴ Samtidigt finns det uråldriga bandet mellan kvinna och natur, kvinnan som fresterska och bilden av kvinnlig sexualitet som "starkare, farligare och mera gränslös än mannens".¹⁵ Johannisson placerar kvinnan i en pendel "mellan frigiditet skapad av okunskap och förnekelse, och skamkänslor om hon bejakade sin sexualitet".¹⁶

Lena Lennerhed skriver i sitt kapitel "Heterosexualitetens omvandlingar" i antologin *Queersverige* att det egentligen är först på 1800-talet som begär kom att kopplas till identitet. Man började identifiera och kategorisera olika sexualiteter och ge dem namn. Men heterosexualitetens historia är självklart längre än så, likaså normen att vara det.¹⁷ Lennerhed skriver om RFSU och om deras strävan att "fria sexualiteten ur okunnighetens mörker och från snärjande lagar och moralregler".¹⁸ Lennerhed ser att RFSU i det mesta var heteronormativt, och även om exempelvis

---

⁹ Foucault, Michel, *Sexualitetens historia Bd 1: Viljan att veta*, Gidlunds, Södertälje, 1980, s.35-36.

¹⁰ Johannisson, *Den mörka kontinenten - Kvinnan, medicinen och fin de siecle*, Norstedts, Södertälje, 1994, s. 16.

¹¹ Johannisson, 1994, s. 16

¹² Johannisson, 1994, s. 58.

¹³ Johannisson, 1994, s. 59.

¹⁴ Johannisson, 1994, s. 59.

¹⁵ Johannisson, 1994, s. 60f.

¹⁶ Johannisson, 1994, s. 61.

¹⁷ Lennerhed, Lena, "Heterosexualitetens omvandlingar", ingår i Kulick, Don, *Queersverige*, 2005, s. 236.

¹⁸ Lennerhed, 2005, s. 239.

Elise Ottesen-Jensen var liberal i förhållande till homosexualitet så var den för henne ett avvikande tema på heterosexualitet, en variation som visserligen skulle accepteras men ändå förklaras. Jag menar att Lennerhed också, trots att hon inte själv skriver det, visar på att RFSU och den nya ”fria sexualiteten” verkade normerande även för den inomheterosexuella praktiken, vilket jag återkommer till senare.

TEORI OCH METOD

Tiina Rosenberg skriver att studiet av heterosexualitet, eller heterosexualiter, är både angeläget och underutvecklat.¹⁹ Don Kulick menar att synen på heterosexualiteten som något som borde förklaras förenar alla queerteoretiker.²⁰ Rosenberg målar delvis bilden att studiet av heterosexualiteten främst ska användas för att bättre förstå homosexualiteten, att icke-heterosexuella identiteter inte går att förstås om man inte först har begrepp om hur heterosexualiteten är konstruerad.²¹ Queerteorins tydliga fokus mot homosexualitet har sin rimliga förklaring i att den härstammar från det amerikanska forskningsfältet lesbiska och gaystudier. Rosenberg lyfter risken med att förflytta fokus över till heterosexualiteten, risken att det då bara ska verka än mer cementerande av normen.²² Jag menar att man kan och bör ifrågasätta de icke-heterosexuella identiteterna som queerteorins självklara objekt, på samma sätt som Butler ifrågasätter kvinnan som feminismens självklara objekt.²³ Tilläggas bör att Rosenberg *inte* landar i att man ska undvika studiet av heterosexualiteten utan snarare att hetero- och homosexualitet som begrepp är beroende av varandra och att de inte går att förstå det ena om man inte samtidigt förstår det andra.²⁴ Viktigt är dock att poängtera att de inte är motsatspar. Mark Graham menar att de inte är varandras motsats ”vare sig i praktiken eller i fantasin.”²⁵ Den karaktär av motsatser som de ändå uppvisar uppstår enbart, liksom det binära motsatsparet kvinna/man uppstår, när man kategoriserar och sätter dem emot varandra.²⁶

Vidare skriver Rosenberg att heterosexualiteten i lika hög grad som homosexualiteten är historiskt problematisk och i behov av analys och förståelse. Rosenberg menar också att begreppet

---

¹⁹ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda [Elektronisk resurs]*, Atlas, Stockholm, 2006, s. 87.

²⁰ Rosenberg, 2006, s. 87.

²¹ Rosenberg, 2006, s. 87.

²² Rosenberg, 2006, s. 87.

²³ Butler, Judith, *Könet Brinner: texter i urval av Tiina Rosenberg*, Natur och Kultur, Stockholm, 2008 (2005), s. 37.

²⁴ Rosenberg, 2006, s. 88.

²⁵ Graham, Mark, ”Den heterosexuella tragedin: Om myter och heterosexuella misslyckanden i massmedia”, *Queersverige*, Kulick, Don (red.), Natur och Kultur, Stockholm, 2005, s. 152.

²⁶ Graham, 2005, s. 152.

heteronormativitet behöver vidgas och inte bara betyda förväntad heterosexualitet ”utan även [...] heterosexualitet i en förväntad form.”²⁷

Jag har plockat några för min uppsats relevanta motsatspar från Gayle Rubins sexuella värdehierarki; *promiskuös - monogam, i synd - inom äktenskapet, tillfälligt - inom förhållandet, icke reproduktivt - reproduktivt*.²⁸ Jag har här enbart utgått från värdehierarkin såsom den presenteras i Fanny Ambjörnssons *Vad är queer?* En svårighet med att använda värdehierarkin är självklart att det inte är givet i varje kontext vad som kan passera som en ”god och sund” sexualitet. Jag tror mig dock komma runt detta problem genom att göra en autonom läsning där jag utgår från en inomtextuell kontext och romanens Martina och Gustavs normsystem. Här kommer både handlingar och artikulera värden att tas i beaktande. Det är alltså inte givet att den hierarkiska uppställning som Rubin gör är översättbar till romanens kontext, det återstår att se.

Don Kulick skriver om den tandlösa queerens intrång i Sverige; ”Är du ung, smal, kanske piercad och helst lite diskret tatuerad någonstans, har du rätt frisyr och kläder köpta i London, New York eller Berlin kan du få vara queer.”²⁹ Kulick beskriver hur queer blivit något hippt och lite mysradikalt, en identitet bland många andra. Vad som ska ”få” räknas som queer finns det antagligen ett oändligt antal idéer om. I min tolkning och användning av queer i denna uppsats är queer ingenting som man kan *vara* utan något man kan *göra*. För mig handlar queer om de handlingar och möjligtvis tankar som utmanar rådande normstrukturer. Då normerna hela tiden är i förändring så, menar jag, säger den queera handlingen mer om normen än om individen som utför den.

Jag inser att frågan med identitetskategorier är mer komplicerad än så och att kategorierna i sig har betydelse både på individnivå och i ett större perspektiv, exempelvis som politiskt medel. Butler tar upp begreppen ”kvinnor”, ”queer”, ”bög” och ”lesbisk” och formulerar saken såhär; ”Det är nödvändigt att använda dessa termer för att motverka homofoba användningar av den i lagstiftning, samhällspolitik, på gatan och i det ’privata’ livet.”³⁰ Butler skriver vidare att man måste ”utnyttja queer som en tillhörighetsmarkering, men begreppet kommer inte att fullständigt beskriva dem som det säger sig beteckna.”³¹ Här måste jag ställa frågan, vilken ”tillhörighetsmarkering” beskriver fullständigt dem den säger sig beteckna? Går det att ens föreställa sig en sådan markering som kan beskriva hela den komplexitet som är en människa? Identitetskategoriernas vara eller icke-

---

²⁷ Rosenberg, 2006, s. 17.

²⁸ Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, [Elektronisk resurs], Natur och Kultur, Stockholm, 2010, s. 51.

²⁹ Kulick, Don, *Queersverige*, Natur och Kultur, Stockholm, 2005, s. 15.

³⁰ Butler, 2008, s. 106.

³¹ Butler, 2008, s. 107.

vara är en stor, svår och viktig fråga som faller utanför ramen för min uppsats. Därför tänker jag här helt krasst utesluta queers funktion som identitet.

Mark Graham, som jag redan nämt tidigare, har bidragit till antologin *Queersverige* med ett kapitel om "Den heterosexuella tragedin" i vilket han undersöker heterosexualitetens gestaltning i skvallerpress och dokusåpor.³² Själva hans undersökning saknar beröringspunkter med min men valet att studera heterosexualiteten har vi gemensamt.

Eftersom Butler brukar ignorera det motsägelsefulla och komplexa inom den redan existerande heterosexualiteten är hon, i sin kritik av densamma, hänvisad till en ganska abstrakt värld av genusrelaterade "citat" och obestämda symboliska strukturer.³³

Så långt min insikt i Butlers idéverk sträcker sig så sällar jag mig till denna Grahams kritik att Butler inte ser till heterosexualitetens komplexitet. Om det är medvetet eller omedvetet har jag ingen uppfattning om men jag tror att det är ett misstag. Och att hävda och se heterosexualitetens misslyckade gestaltning av kön och begär är inte att gå i polemik med Butlers tänkande utan tvärtom ett bekräftande av det.

Rosenberg igen: "Det queera förhållningssättet står alltid i relation till den heterosexuella normen som en exkluderande princip."³⁴ Jag menar att den heterosexuella normens exkluderande princip verkar på flera plan. Inte bara exkluderande i egenskap av att vara den förhärskande normen, utan även inom normen bygger normativ heterosexualitet på en exkluderande princip. I hela idén om tvåsamhet är exkluderingen i sig en i allra högsta grad nödvändig komponent.

På grund av dess spridning i Sverige och dess rent personliga betydelse för mig så vill jag också nämna Nina Björks *Under det rosa täcket*.³⁵ Jag köpte den redan i mellanstadieåldern och förstod då ingenting, läste om den nästan tio år senare och då gjorde den ett betydligt djupare intryck och har sedan påverkat och format min bild av feminism och kvinnlighet i grunden. Det var dessutom mitt första, även om jag inte förstod det då, möte med queerteori.

Om metoden i övrigt kan sägas att jag tänker behandla romanen som helhet utan att fästa vikt vid kronologi. Dels för att jag tror att det skulle vara i det närmaste omöjligt att som läsare hänga med i en sådan, dels och främst för att jag anser att händelseförloppet i stort saknar betydelse för mitt syfte. Vidare kommer framställningen att presenteras i äktenskapets tre delar som jag redan presenterat ovan.

---

³² Graham, 2005.

³³ Graham, s. 151.

³⁴ Rosenberg, 2006, s. 15.

³⁵ Björk, Nina, *Under det rosa täcket*, Wahlström & Widstrand, Danmark, 1996.

UNDERSÖKNING

ÄKTENSKAPET BLIR TILL

Relationen till Gustav inleder sig själv. Martina värderar sitt eget bidrag till att det överhuvudtaget blir någon relation till noll.³⁶ Och inte heller Gustav kan betraktas som helt och hållet skyldig.

Visserligen är relationen hans påfund och hon beskriver hans ihärdighet som både irriterande men också en del i anledningen till att han fångar hennes intresse.

Och så är det förstås så att envetenheten i hans uppvaktning har börjat väcka min nyfikenhet. Han kan inte vara så dum att han inte begripit att jag försöker avvisa honom, i övrigt verkar han ju klyftig. Alltså måste det vara så att han anser att jag är dum som gör det, att han vet bättre.³⁷

När Gustav väl fått Martina att förstå att han vet bättre så går resten av sig själv. Detta trots Martinas nyvunna insikt att parbildning inte är för henne.

Så länge som man har levt i föreställningen att när man blev stor skulle man gifta sig och få barn, så många långa svåra år som det var ens vilda och heta och enda åstundan att hitta någon att göra det med. När man så äntligen blev tillräckligt stor och en sådan någon anmälde sig, då upptäckte man ju att det inte alls var det man ville. Och först trodde man att det bara var fel någon man hade fått tag i, men att hela idén var fel, det är min färskaste livsinsikt.³⁸

För ändå, bara senare samma kväll på biografen ”så sitter [de] där och håller varandra i hand. Med hjärtklappning.”³⁹ Martinas försök att rädda situationen med ett abrupt avsked hjälper inte. ”Ett ögonblicks svaghet, och äktenskapskontraktet är så gott som beseglat.”⁴⁰ Handhållningen kastar Martina ombord på ett skenande tåg rakt mot det hägrande, hotande äktenskapet.

Martina skyr allt som kan kategorisera henne som Kvinna. Martina får ett blombud och börjar direkt ana oråd. ”Förskräckt tar jag in paketet i mitt rum och vecklar upp pappret, tänker inte en röd ros, inte en röd ros, vad som helst utom en röd ros, och vecklar fram en röd ros.” Martina kan visst se att Gustav tycker att tanken är vacker;

Han själv såsom Givande Ros till Kvinna. [...] Det är klart man måste förstå dem också. Vad jag inte kan förstå är bara varför de ger dem till m i g. Jag vet inte vad man gör med uppvaktning. Jag vet inte hur man ska bete sig som kultföremål.⁴¹

---

³⁶ Se exempelvis *Maken*, s. 7, s. 11, s. 13, s.15, eller s. 32.

³⁷ *Maken*, s. 17.

³⁸ *Maken*, s. 12.

³⁹ *Maken*, s. 13.

⁴⁰ *Maken*, s. 13.

⁴¹ *Maken*, s. 19.

Inte heller tycker hon om att finnas inramad och ”madonneljuv” på Gustavs skrivbord. Hon funderar över olika möjligheter till varför, att han har henne ”fångad bakom glas” eller är det bara ”primitiv skräck för avbildning” men, konstaterar hon, ”den där bilden är ju inte alls jag.”⁴² Nina Björk skriver i *Under det rosa täcket* om svårigheten att ge upp drömmen om Kvinnan, idén om Kvinnan som svaret, som lösningen, som utopin. Som kultföremål.⁴³ Men Martina är till synes fullkomligt osentimental när det kommer till den egna ”kvinnligheten”. Martina känner sig själv utan och innan och är mycket klar över sin egen karaktär och dessutom mycket nöjd med den.⁴⁴ När Gustav menar att hon ”saknar själ”, något han aldrig förr tvivlat på att kvinnor hade, så tolkar Martina det som att hon inte är en ”idémänniska”. Något hon till fullo håller med om. ”Om detta är ett typiskt kvinnligt drag kan jag bara beklaga det. Om det har insmugit sig ett kvinnligt drag i min karaktär, min är den i alla fall.”⁴⁵

”– Är ni tillsammans nu då? frågar Harriet.”⁴⁶ Martina medger att det ”ser så ut”:

Vi träffas mer eller mindre dagligen, vi går på bio och umgås i varandras hem. Vi går hand i hand på promenadvägarna i Hagaparken och pratar om vart vi skulle vilja fara på bröllopsresa och vad våra barn skulle få heta och hur vi skulle inreda vårt hem - han talar om att snickra en säng, en stor säng, säger han, det är egentligen det enda vi behöver, och jag ser upp på honom som om det vore det vackraste jag någonsin hört.⁴⁷

Under de sju år som följer tar de inte ett steg närmare varken bröllop, gemensamt hem, äkta säng eller barn. Ändå är det dessa komponenter som bygger talet om deras gemensamma framtid. Martina är romanen igenom och från allra första början mycket skeptisk till idén att man just ska *bo* tillsammans: ”Varför ska man just äta tillsammans och sova tillsammans när det finns så mycket roligare saker man kan göra tillsammans?”⁴⁸ Martinas svar på Harriets fråga tyder också på att ”tillsammans” är något som bestäms av hur relationen ”ser ut”, hur det ter sig utifrån. Detta, hur saker ter sig utifrån, kommer dock bli allt mer ovidkommande desto längre framskriden deras relation är.

Heteronormativitet kan, som jag nämnt tidigare, både beteckna förväntad heterosexualitet och heterosexualitet i en förväntad form.⁴⁹ Brotten mot den förväntade heterosexualiteten är språkligt och praktiskt kända och synliga. Homo och bisexuella, transpersoner och allt som rymms

---

⁴² *Maken*, s. 43.

⁴³ Björk, 1996, se exempelvis kapitlet ”Ett förslag”, s. 9.

⁴⁴ Se exempelvis *Maken*, s. 67,

⁴⁵ *Maken*, s. 128.

⁴⁶ *Maken*, s. 32.

⁴⁷ *Maken*, s. 32.

⁴⁸ *Maken*, s. 33.

⁴⁹ Rosenberg, 2006, s. 17.

under det svenska paraplybegreppet HBTQ är en levande praktik, en praktik möjlig att artikulera med ord. Även om det tillgängliga språket kanske inte är heltäckande så är det i alla fall tillräckligt för att artikulera att tvekönat samliv inte är det enda möjliga. Den inomheterosexuella praktiken är dock språkligt sett normativ. I praktiken är mångfalden såväl utom som *inom* heterosexualiteten oändlig men möjligheterna att omsätta den mångfaldiga inomheterosexuella praktiken i tal är begränsad.

Martina funderar över begreppet ”ligga med”, över hur det antar mer och mer vaga definitioner. Å ena sidan gör de inte annat än ligger med varandra:

[T]immar ligger vi med varandra på soffan i mitt rum [...] I de ordlösa gränsområdena (det finns ju inga ord som man kan använda: bara fula som hångel eller fåniga som kurtis eller kliniska som petting) suddar vi på definitionen av vad det egentligen är att ligga med varandra, därhän att vad som är kvar inom den blir nästan ointressant.⁵⁰

Å andra sidan kvarstår ”den sista gränsöverskridningen.”⁵¹ Och den gränsöverskridningen, den heterosexuella penetrationen för att tala klarspråk, får i sig mångbottnat betydelse. Martina beskriver dess vara eller icke vara som ”ointressant” men hos Gustav får den en helt annan och mycket symbolladdad betydelse; ”han är inte alls främmande för idén att man i en Högre, mer Egentlig mening blir gift just genom att ligga med varandra.”⁵²

Men det är inte bara den symboliska laddningen som är anledning till avvaktandet med att korsa den sista gränsen, utan också den rent praktiska risken att bli oplanerat gravid. ”För min del har jag bara för mig att man ska känna varandra först, därtill att man ska ha gjort vad som står i ens makt för att inte få oplanerade barn.”⁵³ Orden ”vad som står i ens makt” pekar åt att Martina inte tror på några helgjutna lösningar, möjligheten att blir gravid finns alltid och kanske är det just det som ligger bakom hennes ”känna varandra först”. Vid ett senare tillfälle i ett helt annat sammanhang funderar Martina igen över varför hon anser det viktigt att man ska känna varandra: ”Jag vill gärna ligga med Torsten just nu, men jag vet inte om jag vill *ha legat* med honom, i morgon och all framgent. [min kursivering]”⁵⁴ Självla liggandet lämnar spår. Sex är inget som bara finns i nuet utan överträdelsen av den sista gränsen lämnar, eller kanske tar, något man aldrig kan bli av med, eller få tillbaka. Denna tankekonstruktion finns språkligt exemplifierad i begreppet ”oskuld” som något som man kan bli av med. Ett begrepp som för de flesta har en reell praktiskt

---

⁵⁰ *Maken*, s. 34.

⁵¹ *Maken*, s. 35.

⁵² *Maken*, s. 35. I sammanhanget framgår här att ”ligga med varandra” syftar på just penetrationen.

⁵³ *Maken*, s. 35.

⁵⁴ *Maken*, s. 167.

betydelse trots att det man antas ”bli av med” är av rent metafysisk karaktär. Martinas reflektioner kring sänggåendet med Torsten visar att oskuldsidén inte stannar vid första gången, utan att alla samlag lämnar spår. Samlagen är inget man lämnar bakom sig utan något som man bär med sig, men det är just det tydligt språkligt artikulerade samlaget som medför dessa konsekvenser.

Men Martina talar också om ordlösheten. Vad gör det när vi inte kan artikulera händelser och upplevelser med ord? För Martina får det den praktiska konsekvensen att den delen av den sinnliga samvaron inte räknas, inte är på riktigt. Det är inte att ”ligga med varandra”. Även om Martinas tvekan kring begreppets vaghet pekar kanske mot att hon tycker att det *borde* räknas. Ordlösheten gör också att den delen av samvaron inte är något som diskuteras mellan Gustav och Martina. De pratar mycket om att ”kopulera” eller ”ligga med” men hela tiden är det underförstått att det då är själva samlaget som menas.

Idén om penetrationen som ”det riktiga sexet” är knappast unik för Gustav och Martina. Tvärtom går det att se tydliga kopplingar till vad Lennerhed skriver om den moderna sexualitetens frammarsch i Sverige.

I det svenska folkhemmet skulle sexuallivet vara upplyst, rationellt, sunt och njutningsinriktat. Barn skulle planeras. Önskade graviditer skulle undvikas med preventivmedel. [...] En statlig utredning i *Sexualfrågan* slog fast vikten att vuxna par - underförstått heterosexuella - hade ”ett sunt sexualliv” med ”psykofysiskt fullvärdiga könsakter”.⁵⁵

Vidare skriver Lennerhed att ”sexuell praktik” för RFSU var detsamma som samlag.⁵⁶ Det som efterfrågas är alltså ett ”rationellt” sex som samtidigt, från statligt håll, ska pådyvlas vara ”njutningsinriktat”. Spåren av RFSUs ”krav” på sunda och rationella samliv finns tydligt hos Gustav och Martina. Foucault beskriver samma typ av statligt överseende, fast under 1700-talet när befolkningen uppstod ”som ekonomiskt och politiskt problem: befolkningen som resurs, befolkningen som arbetskraft, befolkningen i jämvikt mellan sin egen tillväxt och de resurser den förfogar över.”⁵⁷ Vidare skriver Foucault att kärnan i detta befolkningsproblem är könet: ”man måste analysera nativitetsprocessen, giftasåldern, de inomäktenskapliga och utomäktenskapliga födslarna, barnsexualiteten och könsumgängets frekvens, sättet att göra det fruktbart och ofruktbart,” och så vidare.⁵⁸ Centralt i 1700-talets tal om kön återfinns reproduktiva sexualiteten. Den delen av sexualiteten får en särställning gentemot övrig form av sexualitet i och med dess

---

⁵⁵ Lennerhed, 2005, s. 238.

⁵⁶ Lennerhed, 2005, s. 239.

⁵⁷ Foucault, 1980, s. 35.

⁵⁸ Foucault, 1980, s.36.

reproduktiva potential. Foucault nämner kyskhetskravet preventiva verkan.⁵⁹ Om man tidigare manade till total avhållsamhet utanför äktenskapet för att på så sätt föra in reproduktionen inom en juridisk konstruktion så manas istället i modern tid till barnplanering så att man genom statligt erhållna p-piller kan kontrollera densamma. ”Fastän vi redan är så intima att det skulle förefalla mer oanständigt att inte på detta stadium fullborda intimiteten känns det nästan generat.”⁶⁰ Det oanständiga i att ägna sig åt icke-statligt övervakad sexualitet? Här aktualiseras också Rubins motsatspar från värdehierakin, *reproduktivt* kontra *icke-reproduktivt*.⁶¹ Frågan är bara var ett samlag med preventivmedel ska placeras. På sätt och vis är det tydligt icke-reproduktivt då Martina äter p-piller, men å andra sidan är talet om sexualiteten så tydligt centrerad kring det, presumtivt, reproduktiva samlaget. Martina säger att den icke-fullbordade intimiteten känns generad och oanständig. Icke-fullbordad och icke-reproduktiv. Det verkar alltså inte vara sexualitetens *faktiska* reproduktionsförmåga som styr sexualitetens värde utan dess *presumtiva*.

Den heterosexuella penetrationen är både en manifestation av heterosexualitet i sig men också av den i en förväntad form. Den fullbordade intimiteten, det sista gränsöverskridandet har praktiska funktioner, reproduktion, men också manifesterande - som det som ska skilja den heterosexuella intimiteten från annan form av sinnlig samvaro. Martina uttrycker sexuell glädje och upptäckarlusta så länge den sista gränsen kvarstår. ”*O my America, my new-found-land* och allt det där - upptäckarspänningen och erövringslustan, lusten att plantera flaggor.”⁶² Ändå beskriver hon detta tillstånd som ”oanständigt.”⁶³ Det tillstånd som ”vi manipulerar åt oss utanför definitionen och som visar sig övermåttan märkligt redan det.”⁶⁴ Det ordlösa är inte bara komplicerat det blir också mer spännande, mer lustfyllt och mer märkvärdigt, kanske för att det är privat. Butler frågar sig till och med: ”Kan sexualitet ens förbli sexualitet om den underkastas ett kriterium av transparens och avslöjande?”⁶⁵ Så länge de rör sig i det ordlösa gränslandet finns inga kriterier, det går inte att vara genomskinlig och blottande om det man gör inte ens går att nämna vid namn.

Det ordlösa sexet är privat medan ”det riktiga” involverar hela koppel med människor och inblandning från överheten. Innan det sista överskridandet så måste gynekologtid bokas och p-piller erhållas. Och sedan, efter bara ett enda samlag så får Martina en ”skamlig sjukdom”.⁶⁶ Och då förestår henne att ”ringa telefonkön, beställa tid, köa på polikliniken, undersökas och utfrågas in i

---

⁵⁹ Foucault, 1980, s.36.

⁶⁰ *Maken*, s. 59.

⁶¹ Ambjörnsson, 2010, s. 51.

⁶² *Maken*, s. 35.

⁶³ *Maken*, s. 59.

⁶⁴ *Maken*, s. 59.

⁶⁵ Butler, 2008, s. 62.

⁶⁶ *Maken*, s. 62.

minsta skrymsle av privatlivet”.⁶⁷ Vad det är för ”syndastraff” som drabbat henne är oklart men det ska behandlas med ”verkningslösa mediciner och små läskiga tuber med vaginalslem” och hennes intention är att låta Gustav bli besparad vetskap.⁶⁸ Men när hon ändå berättar för honom och han vill ta på sig skuld och gå i kloster så säger Martina stoiskt: ”jag ska gå till doktorn bara, sen går det över på en vecka.”⁶⁹

Det tar inte lång tid innan Martina börjar undra vart hennes lust tagit vägen, varför Gustav vill men inte hon.⁷⁰ Varför hon bara vill *tänka* på att ligga med honom men inte faktiskt göra det. När hon lägger fram det såhär så framstår det hela inte som något särskilt stort mysterium; Martina går till gynekologen och ljuger ihop en förlovningshistoria för att erhålla preventivmedel, Martina får skamliga sjukdomar, Martina går till doktorn och får vaginalslem och Martina ska trösta Gustav när han blir ”tokig av förtvivlan”. Dessutom, säger Martina, har det hänt förut och kanske beror det ”bara” på p-pillrena.⁷¹ Frihet att ha sex. Inom och utom äktenskapet. Men inom systemet. Kontrollerat och patenterat och efter statliga påbud. Sjukdom, obehag och offentlig förnedring är priset som ska betalas för den heterosexuella samvaron. Och Martina bjuder.

Men också kravet på att sexualiteten ska offentliggöras, framläggas i ljuset och förklaras och diagnosticeras. Foucault skriver om att ”omsätta könet i tal”, och ”om den nästan obegränsade uppgiften att tala om för sig själv och tala om för en annan, så ofta som möjligt, allt som kan röra njutningens spel, alla oräkneliga förnimmelser och tankar som via kropp eller själv har någon frändskap med könet.”⁷² Martina och Gustav pratar med varandra, de omsätter könet i tal oavbrutet. Och det på uppmaning från ”alla samlevnadsexperter” som säger att huvudsaken är att man kan tala med varandra.⁷³ Men om talet ska leda till en ökad lust så är det misslyckat, ”efter att ha pratat om sexualia i två timmar finns det ingenting, ingenting i världen, som jag har mindre lust med än att gå och lägga mig med honom.”⁷⁴ Svaret på Bulters fråga verkar vara nej, sexualitet kan inte förbli sexualitet om det underkastas transparens och avslöjande.

ÄKTENSKAPETS FUNKTIONER

En familj, eller ett äktenskap, är ett tryggt socialt sammanhang i vilket vi är ”oss själva”. Ett sammanhang som är en förlängning av jaget. All den tid vi inte aktivt gör andra val spenderar vi

---

⁶⁷ *Maken*, s. 62.

⁶⁸ *Maken*, s. 62.

⁶⁹ *Maken*, s. 65.

⁷⁰ *Maken*, s. 73.

⁷¹ *Maken*, s. 65.

⁷² Foucault, 1980, s. 29.

⁷³ *Maken*, s.118.

⁷⁴ *Maken*, s.118.

med familjen. Det kan vara vardagskvällar framför tv:n eller sommaren i sommarstugan. Det är också med familjen du förväntas planera din semester och det är, efter att du passerat en viss ålder, din partner och era eventuella barn du förväntas referera till när du talar om din familj. Här är det ingen som är intresserad av din relation till din syster eller en kompis eller ett ex. Din ”familj” är den person du för närvarande ligger med och eran eventuella avkomma. För trots att vi visserligen inte längre gifter oss för livet förväntas vi ändå inordna våra liv i helig tvåsamhet.

Trots att Martina och Gustav aldrig sammanbor, bortsett från periodvis under sommaren, så upplever de varandra som sin familj. Snabbt blir de delar av varandras vardag. Gustav ringer och väcker Martina på morgnarna med poesi, för att hon inte ska sova hela förmiddagen, han gör till vana att komma och laga mat.⁷⁵ Och lättheten med vilket det sker överraskar Martina:

Det förvånar mig själv att det stör mig så lite att ha honom omkring mig, annars brukar jag känna behov av ensamhet mycket oftare. Det måste bero på att jag mer än med någon annan människa jag känt, inte ens Harriet undantagen, kan vara mig själv i hans sällskap.⁷⁶

För Martina är denna ”hophörighet” något främmande. För henne är att vara ”single” naturtillståndet. Men tillsammans med Gustav känner hon ändå ”hophörighet”. Hon beskriver deras samvaro som den mellan syskon eller lekkamrater.⁷⁷ Eller: ”när vi är för oss själva är det så bra att vara två, vi talar vårt eget språk och är helt och hållet upptagna av varandra.”⁷⁸ Den självklarhet som finns mellan dem är något Martina ofta återkommer till.⁷⁹

Men tvåsamheten är svår också. När yttre faktorer gör sig påminda: ”så fort vi kommer ut bland folk. [...] Då visar det sig att Gustav finns då *också*, jag kan inte göra vad jag vill för jag är inte ”jag” längre, jag är bara en del av ett ”vi.”⁸⁰ Att vara två när man bara *är* två är inget problem. Men att fortsätta vara två när man inte längre är det? Tvåsamheten bygger på en exkluderande princip. För att tvåsamheten ska få sin upphöjda position krävs det att det delarna i tvåenigheten är fasta. Inte beroende av antalet närvarande i rummet eller de inblandades tillfälliga positioner. Martina funderar också på tvåsamhetens orättvisa. När hon är ledsen och Gustav finns där för att trösta så undrar hon: ”Varför ska just jag ha någon som tröstar mig, varför ska just mina tårar bli bortkyssta, så många som gråter i världen, det är inte rättvist.”⁸¹

---

⁷⁵ *Maken*, s. 36f

⁷⁶ *Maken*, s. 37.

⁷⁷ *Maken*, s. 36.

⁷⁸ *Maken*, s. 71.

⁷⁹ Se exempel i *Maken*, s.71, s. 67 eller s. 114,

⁸⁰ *Maken*, s. 71.

⁸¹ *Maken*, s. 54.

Martina har spenderat en dag ute på Djurgården, ensam tänkandes över livet och samhället och kommer hem och möts av: ”- Gustav har sökt dig, säger Harriet. Knappt har jag fått av mig jackan förrän telefonen ringer igen.”⁸² Gustav blir rastlös när han inte vet var Martina är. Och här uppstår en paradox. För Gustav *är* inte kontrollerade. Han vill inte, som Martina ironiskt föreslår, att hon ska meddela honom varje gång hon går ut, men ändå vill han ständigt veta var hon är. Det är som att upplevelsen av den äkta hälften som en förlängning av jaget, eller jaget som reducerat till en del av ett vi *borde* leda till att man automatiskt visste. Precis som att man hela tiden vet vad man själv är, vill och ska.

Var ligger felet? Martina fastslår: ”Att Gustav är den rätte kan en idiot se - men jag är ju fel!”⁸³ Ett återkommande inslag är hur Martina felsöker och hamnar hos sig själv.⁸⁴ De är ju som gjorda för varandra och om det inte är hos Gustav felet ligger så återstår bara Martina själv. Om man inte väljer den tredje vägen. Harriet söker jobb och Martinas blick fastnar på en annons i den uppslagna tidningen. En blick räcker för att konstatera att det är ”Drömjobbet” hon har framför sig. ”Tillbringar en sömnlös natt med att inse att jag inte vill ha Drömjobbet. Jag vill inte ha något jobb alls.”⁸⁵ Det skulle lika gärna kunna vara Mannen hon talar om. Och det hör ju också ihop: ”Det går långsamt men sömngångaraktigt säkert. Man får våning. Man får fästman. Man får arbete. Och så *sitter man där.*”⁸⁶ Allt det som brukar talas om i termer av att man strävar eller letar. Efter bostad, jobb och kärlek. För Martina verkar det ödesbestämt och utom hennes kontroll. Efter arbetsintervjun till drömjobbet:

Jag ringer Gustav för att ställa två frågor: a) Vill du gifta dig med mig? b) Lovar du att bli läroverksadjunkt så att du kan försörja mig? Jag har visserligen tagit ed av honom att inte bli adjunkt, men vad som helst bara jag slipper bli anställd, hellre parasit, hellre prostituerad, ja hellre adjunktfru.⁸⁷

När anställningen kommer nära och blir verklig så vill hon ta sin tillflykt till äktenskapet men vad tiden lider så är det anställning hon råkar på, inget äktenskap. Att hon inte vill ha något äktenskap, eller någon parbildning har vi redan konstaterat tidigare, ”hela idén” är fel.⁸⁸ Så hur ska vi förstå att hon ändå står där med ett äktenskap på halsen? I hela sju år hör hon ihop.

---

⁸² *Maken*, s. 50.

⁸³ *Maken*, s. 52.

⁸⁴ *Maken*, se även exempelvis s. 186, s. 285, s. 180, s.

⁸⁵ *Maken*, s. 56.

⁸⁶ *Maken*, s. 57.

⁸⁷ *Maken*, s. 57.

⁸⁸ *Maken*, s. 12.

Martina vill inte i några hänseenden representera något annat än sig själv. ”Jag vill count for one, mig själv, varken mer eller mindre.”⁸⁹ Denna ovilja att representera uttrycks även hos Butler; ”att *vara* någonting, till och med mot betalning, har alltid framkallat en viss oro hos mig.”⁹⁰ Butlers exempel och utgångspunkt är hennes ovilja att tala i egenskap av lesbisk. Hon menar att uppmaningen känns som något mer än bara att ”bli den eller det jag redan är”.⁹¹ För både Martina och Butler tycks problemet inte handla om *vad* det ska representera. För Martina har det ingen betydelse huruvida hon älskar Gustav eller om det är Drömjobbet, hon vill ändå inte representera mer än sig själv. Butler skriver: ”När man hävdar att detta är vad jag *är*, antyds en provisorisk totalisering av detta ’jag’.”⁹² För Martina verkar denna totalisering av jaget, att bli Gustavs fru eller förlagsanställd, oundvikligen leda till att något går förlorat.

Kärleken framställs ofta som en plikt för vilken något måste offras. Martina vill inte gå med på premisserna: ”Att man hittat den man vill ha, eller lyckats intala sig att man vill ha den man hittat, vad har det med moral att göra. Avundsvärt kan det vara, men inte kan det *samtidigt* vara berömvärt.”⁹³ Jag tänker på det queerteoretiska argumentet mot den ”naturliga heterosexualiteten”, om det tvåkönade begäret var den av naturen givna sexualiteten varför behövs i så fall ett sådant regelverk för att upprätthålla den? På samma sätt, om tvåsamheten är det avundsvärda tillståndet utger sig för att vara, varför kräver det då så höga offer? Kanske är det såsom Aron, Martinas älskare, formulerar problemställningen: ” – Behov av en aldrig svikande lojalitet, jovisst, det har vi ju alla. Men att köpa den med sig själv som betalning - kropp och själv på obegränsad tid - det är ett för högt pris.”⁹⁴ Hans syn på tvåsamheten, eller kärleken om man så vill, överensstämmer med Gustavs men skiljer sig på en väsentlig punkt. Aron tycker att priset är för högt medan Gustav gladeligen offerar sig själv på kärlekens altare. Martina säger:

Vi talar samma språk, vi förstår vad vi säger, men vi är inte alltid överens. Jag talar om integritet och värdighet och interaktion mellan jämlika parter, om nödvändigheten av att hålla på sig. Gustav talar om självutgivelse.⁹⁵

Så, där Gustav vill offra sig så värnar Martina sitt jag. Men inte av samma anledning som Aron, inte för att hon anser priset vara för högt utan för att hennes idé om kärlek skiljer sig. Martina

---

⁸⁹ *Maken*, s. 376.

⁹⁰ Butler, 2008, s. 59.

⁹¹ Butler, 2008, s. 59.

⁹² Butler, 2008, s. 62.

⁹³ *Maken*, s. 52.

⁹⁴ *Maken*, s. 227.

⁹⁵ *Maken*, s. 25.

vägrar kompromissa med det som är viktigt, med det som är hon, och det också i kärleken. Därav omöjligheten att ingå i roller såsom hustrun eller förlagsanställd. Gustav å sin sida gör övergivandet av självet till dygd.

Men att kärleken kräver stora offer hindrar inte Gustav från att betrakta den tvåsamma kärleken som en konstruktion. Kärleken är för Gustav något man väljer: ”Att älska är en viljeakt, det är något man bestämmer sig för.”⁹⁶ När Gustav träffar en gammal ungdomskärlek och inser att han kan ”bli kär i Andra Kvinnor” så visar det sig också att den monogama tvåsamheten inte är en effekt av kärleken utan ett offer för den, ”jag håller mig till dig så länge du håller dig till mig.”⁹⁷ För Gustav är att ”hålla sig” inget man gör av fri vilja, inte en effekt av att ”älska” utan ett pris man betalar för att den andre ska göra detsamma tillbaka.

När deras relation blir allt mer komplex av att de båda för in tredje part så utvidgas trohetsbegreppet. Gustav säger: ”Det är just det metafysiska förhållandet jag har mest emot. Det skulle göra mindre att du låg med andra bara det inte var något sånt, bara du var metafysiskt monogam med mig.”⁹⁸ Den metafysiska troheten ligger i det på samma gång luddiga och konkreta att vara den andras nummer ett. Att trohet är något som måste definieras menar även Martina: ”Trohet är ju ett oprecist begrepp, man är tvungen att enas om någon ad hoc-definition, någonstans mellan det att inte vara medveten om andras existens och, exempelvis, att ligga med vem som helst men vara metafysiskt monogam Innerst Inne.”⁹⁹

Till delarna i den äktenskapliga samvaron har alltid sexualiteten räknats. Inte bara att den i många tider och på många platser enbart varit tillåten *inom* äktenskapet, den har också varit en av äktenskapets plikter. Tyngden av det historiska oket ligger kvar på Martinas axlar, ”just det där med äktenskapliga rättigheter” står hon inte ut med.¹⁰⁰ De gamla patriarkala rättigheterna kanske har försvagats men de har å andra sidan ersatts med, som jag nämnt tidigare, nya statliga förpliktelser.¹⁰¹ Gustav och Martina har stora svårigheter att leva upp till idealet om ett sunt och regelbundet sexualliv. ”Gustavs förälskelse gick alltså inte över av att vi förförde varandra. Men min kättja, vart tog den vägen?”¹⁰² Martina undrar vad man ska göra. ”Gustav har lust, jag har inte lust. Vad gör man då?”¹⁰³ Eftersom att Martina lever i en tid då den äktenskapliga plikten inte längre är en plikt så säger hon nej. Men då blir Gustav ”så ledsen och uppriven och övertygad om

---

⁹⁶ *Maken*, s. 81.

⁹⁷ *Maken*, s. 55.

⁹⁸ *Maken*, s. 224.

⁹⁹ *Maken*, s. 161.

¹⁰⁰ *Maken*, s. 186.

¹⁰¹ Lennerhed, 2005, s. 238.

¹⁰² *Maken*, s. 73.

¹⁰³ *Maken*, s. 78.

att jag inte älskar honom att det varje gång slutar med att jag blir tvungen att gå till sängs med honom i alla fall.”¹⁰⁴ Martina frågar sig varför de är så olika. Delvis tror Martina att det beror på att de fastnar i sina roller: ”ja-sägaren och nej-sägaren, eller snarare nej-sägaren och jo-sägaren, smitaren och tjataren.”¹⁰⁵ På samma sätt som vi fastnar i alla roller. Martina frågar sig var hennes kättja tog vägen, för det är inte så att den aldrig funnits. Och det är inte ens så att den inte längre finns. För hon tycker ju, som sagt ”om att *tänka* på att ligga med honom.”¹⁰⁶ Och ändå: ”Varje hans närmande blir ett hot, varje smekning mobiliserar motstånd.”¹⁰⁷ Och ändå är ”kättjan” i allra högsta grad fortfarande levande, Martina förför en kurskamrat som följer med hem och konstaterar: ”jag har aldrig förr haft en sådan lust till en människa jag känner så lite och är både förtjust och förskräckt över att upptäcka att det är möjligt.”¹⁰⁸

Trots att kättjan, kåtheten, lusten finns så söker hon hjälp för ”felet”: ”Något är det som är fel, och av allt att döma är det i mig felet sitter.”¹⁰⁹ Den lust hon känner är fel, det är ”initiallust” som kommer att gå över så fort nyhetens behag lagt sig.¹¹⁰ Den lusten hon känner riktar sig mot fel personer, eller av fel anledningar. ”Den mest påtagliga känslan i mitt förvirrade inre är impulsen att förföra honom omedelbart på fläcken [...] Men det vore en för enkel lösning, att falla i varandras armar i allmän känslomhet.”¹¹¹ Gustav har precis berättat att han har haft en affär, som var misslyckad och nu är avslutad och det är den som väcker förförelsebegäret hos Martina. Men det är också fel. Det begär hon inte kan uppbåda och som är det rätta och riktiga begäret är lusten till det heterosexuella, inomäktenskapliga, samlaget; ”det förefaller alldeles som om jag har växt igen, så ont gör det när han vill in i mig.”¹¹² Och hela tiden ställt mot bakgrund av det både förväntade och eftersträfvade sunda, goda, rationella och njutningsinriktade samlaget.

Martina talar om lusten, eller kättjan, i termer av hormoner, en biologisk sexualdrift.¹¹³ Någon ursprungligt och naturligt som kommer inifrån oss. Som antingen finns eller inte finns. Som det kan finnas mycket eller lite av. En queerteoretisk tolkning skulle naturligtvis vara att lusten inte finns, det finns ingen ursprunglig källa av lust, kåtheten är ingen konstant, utan den skapas på nytt varje gång. När Martina träffar Aron igen så råder det ingen brist på kättja. ”Det kan man egentligen inte

---

¹⁰⁴ *Maken*, s. 78.

¹⁰⁵ *Maken*, s. 79.

¹⁰⁶ *Maken*, s. 73.

¹⁰⁷ *Maken*, s. 79.

¹⁰⁸ *Maken*, s. 167.

¹⁰⁹ *Maken*, s. 186.

¹¹⁰ *Maken*, s. 167.

¹¹¹ *Maken*, s. 179.

¹¹² *Maken*, s. 186.

¹¹³ *Maken*, se exempelvis, s. 345, s. 95, s. 21 eller s. 160.

tro när man ser dig, att du är en sån liderlig natur”.¹¹⁴ Säger Aron. Men här är det också en roll hon ska fylla. Aron, som ”så gärna ville se [Martina] som en älskarinnetyd, frigjord intill promiskuitet.”¹¹⁵ Att det är sig själv han projicerar konstaterar hon krasst, men ändå, tillsammans med honom blir hon ”liderligare”. Men även lusten till Aron tunnas ut och försvinner: ”Den målmedvetenhet med vilken han går in för att ‘tillfredsställa’ mig fryser mig till sten.”¹¹⁶ Martina dras sig till minnes hur Gustav gick till apoteket och köpte ”kräm”. Att hon skulle göra det var uteslutet; ”är man inte kåt så är man inte, var min ståndpunkt, och att ta till hjälpmedel skulle ju vara att erkänna att sexuallivet har någon annan uppgift än att tillfredsställa drifter.”¹¹⁷ Eller när de har druckit vin en kväll på Ön och de båda ”enas om att de föredrar sängen, och om det nu är rosévinets förtjänst eller Anna-Karins så har vi trevligare där än i mannaminne.”¹¹⁸ Men när Gustav kvällen därpå är tillbaka från stan med en klirrande systemetkasse blir Martina arg; ”Ånej du”.¹¹⁹ Sexualiteten framträder hos Martina som något nödvändigt ont, ligga med varandra ska man bara man bara göra för att man ”måste”, för att tillfredsställa naturliga drifter.

ÄKTENSKAPET TAR SLUT

I en verklighet där äktenskapet ska baseras på kärlek så borde det vara så enkelt att när kärleken tar slut, så tar också äktenskapet slut. Men så kategoriskt går det inte att formulera saken. Dels är det en svårighet i sig, att definiera när kärleken ”tar slut” dels väger också andra saker in. Ett äktenskap kan ju mycket väl fortgå även utan kärlek och ta slut trots det att kärleken lever vidare. Hos Gustav och Martina verkar måttet av kärlek inte ha någon korrelation med huruvida de ska vara gifta eller ej. Hos dem är dessutom äktenskapet något som finns och definieras mellan de båda berörda parterna och inte av någon extern juridisk eller religiös auktoritet. Men lika lätt som det går att ingå äktenskap, lika lätt är det att upplösa dem. Men ”lättheten” åt båda hållen gör att vändorna fram och tillbaka tycks fortsätta i evighet.

Tidigt i Gustavs och Martinas relation ”går det inte längre” för första gången.

- Vad är det som inte går? frågar jag, döljande min rädsla genom att ställa mig oförstående.
- Jag kommer dig aldrig närmre, det är för långt mellan oss.
(Jag tycker det är precis lagom som det är jag)
- Jag orkar inte, säger han. Jag har försökt, men du blir inte annorlunda.
(Varför skulle jag bli annorlunda? Det var ju sån jag var du valde mig, och du visste att jag inte är sympatisk.)

---

¹¹⁴ *Maken*, s. 241.

¹¹⁵ *Maken*, s. 241.

¹¹⁶ *Maken*, s. 344.

¹¹⁷ *Maken*, s. 344.

¹¹⁸ *Maken*, s. 158.

¹¹⁹ *Maken*, s. 158.

– Du gör aldrig nånting för mig. Jag är säker på att den du verkligen vore kär i skulle du kunna göra vad som helst för.

(Gör jag aldrig nånting för dig? Nej om du säger det så.)¹²⁰

”Ska de någonsinn nå varandra?”¹²¹ frågar sig Hägg, men är det verkligen det som det är frågan om? Ha varandra kanske vore en mer adekvat fråga? För som jag ser det är det vad de båda längtar efter hela tiden, att nå en plats där de bara kan få *vara* tillsammans, att hitta en plats som passar dem båda och som dessutom går ihop med gängse normer för kärlek. Martina förstår inte varför det ”måste vara ett sånt sökande och bökande och bråkande hela tiden – varför kan det inte få *vara som det är*, vi är ju *lyckliga tillsammans*?”¹²² Men Gustav är inte lycklig. För Gustav är kärlek något som man måste *göra* något av, den kan inte bara vara: ”Om detta nu är den stora kärleken, vad ska vi då göra med den, hur ska vi *ha* det?”¹²³ Att Martina tycker att det är bra som det är ger honom igen ro.¹²⁴ Och, det återkommer Martina till gång på gång, ”osämja utbryter ofelbart bara när vi börjar tala om vårt förhållande. Så länge vi ligger och läser tidningen råder själarnas sympati och endräkt, men bara så länge.”¹²⁵

Uppbrotten är många och försöken till skilsmässa oändliga: ”I början av augusti far vi ut till Ön en sista gång, det är ungefär femte gången jag far ut till Ön en sista gång, men det här ska bli sista gången jag far ut till Ön en sista gång.”¹²⁶ För precis som i allra första början så fortsätter Gustav och Martina att omärkligt glida samman. ”Och Gustav bjuder på middag igen och vi sover tillsammans igen. Det får inte bli en vana, säger vi oss. Men vi har ju så trevligt tillsammans.”¹²⁷ Men vanans makt är stor: ”Att vara tillsammans igen: han säger att det är som att dra över sig en skitig gammal filt. Ja, ungefär så. Ungefär så passionerat och glamoröst, och så välsignat vardagsvant.”¹²⁸ Ju fler gånger de skiljer sig och återförenas desto lättare verkar proceduren gå och, desto mer gifta verkar Martina anse att de blir.

Jag för min del har den senaste tiden haft känslan att vi var alldeles oerhört gifta. Just för at vårt förhållande var så taskigt, just därför att det var så fantastiskt taskigt och ändå fortsatte - det tydde jag som att det måste vara något metafysiskt som förenar oss.¹²⁹

---

¹²⁰ *Maken*, s. 72.

¹²¹ Hägg, 1995, s. 60.

¹²² *Maken*, s. 72. Se även: s. 82, s. 83 och s. 87.

¹²³ *Maken*, s. 38.

¹²⁴ *Maken*, s. 38.

¹²⁵ *Maken*, s. 310.

¹²⁶ *Maken*, s. 127.

¹²⁷ *Maken*, s. 296.

¹²⁸ *Maken*, s. 313.

¹²⁹ *Maken*, s. 179.

När Martina läser etnologi träffar hon Mikael. Det sker i en period när Gustav och Martina har det tämligen bra och stabilt tillsammans. Martina beskriver Mikael som en snusmumrik, någon som står över flirtande och könsliga bestämmelser.¹³⁰ Men i honom ser hon också sina egna ideal av integritet och självständighet.

En utomhus varelse, en som kommer och går som han vill och som ingen håller tillbaka, fäst vid sina vänner men aldrig så att det binder honom. [...] Mikael har den där sällsynta integriteten, en inre oåtkomlighet, som man blir utom sig av lust att komma åt. Den inkarnerade kamraten, som man blir blyxtförälskad i.¹³¹

Mikaels självständiga natur och spontana leverne smittar av sig på Martina. När han ringer henne mitt i tandborstningen och föreslår en utflykt till kaknästornet så låter hon sängen vänta och gör honom sällskap. ”Ägnar en flyktig tanke åt att om jag nu bodde ihop med Gustav, då skulle jag ju inte kunna göra sånt här. Ägnar en flyktig tanke åt hur bra det är att jag inte bor ihop med Gustav.”¹³² Hon ställer honom över kön och vanliga sociala konventioner och kan därför göra som hon vill tillsammans med honom. Det ”händer” ingenting mellan dem. Men ändå, om Gustav visste så skulle han bli svartsjuk och det irriterar Martina: ”Så löjligt, så fult, så fel: Det ska inte vara några svartsjuka äkta män i sagorna!”¹³³ Hon vill odla sin platonska förälskelse ifred. När Gustav frågar vad som är fel så föreslår Martina en skilsmässa. Hon vill vara ifred och vill inte ha Gustav snokande, vill inte *dela allt* med honom. Inte nu.

Jag har ju aldrig trott att man kan grunda äktenskap på förälskelse, det har inte med det att göra, utan med samhörighet, kamratskap, solidaritet. Men hur ska jag kunna vara solidarisk med honom om jag är förälskad i en annan?¹³⁴

Men om man inte ska vara gift men den man är förälskad i, och inte kan vara förälskad i andra när man är gift – är då äktenskap och förälskelse två icke kompatibla enheter?

Så Martina gör slut. Senare när hon pratar med sin mor i telefonen så säger mamman att det var väl synd, Gustav som var så rar och ni som hade gemensamma intressen. Martina kontrar trumpet att det räcker inte. Men när hon, för sig själv, formulerar anledningen hon inte kan säga till mamma låter den helt annorlunda än tidigare: ”Lousy sex life, kunde jag ju säga, vi passar inte ihop sexuellt, och vi passar inte ihop moralfilosofiskt, våra värdeteoretiska ståndpunkter låter sig inte

---

¹³⁰ *Maken*, s. 108.

¹³¹ *Maken*, s. 109.

¹³² *Maken*, s. 109.

¹³³ *Maken*, s. 111.

¹³⁴ *Maken*, s. 111.

förenera – men det blir så vidlyftigt.”¹³⁵ Den här typen av mångtydiga och dubbla budskap om *varför* hon inte kan leva tillsammans med Gustav är symptomatiska för romanen. Det är aldrig ett rakt; ”jag har blivit kär i en annan” eller ”han har varit otrogen” eller ”han vill gifta sig och det vill inte jag”. Det är lätt att anklaga Martina för att gapa efter mycket, att vägra anpassa sig efter reglerna. Men varför skulle dessa ”regler” efterlevas? Vems syften tjänar de? Att vara livslångt monogam med en person anser, som jag redan nämnt, Martina möjligtvis vara ”avundsvärt”, men det kan inte samtidigt vara ”berömvärt”¹³⁶

Martina hittar porslin och hemstickad tröja från Gustavs gamla älskarinnor och kan inte låta bli att bli ”godmodigt retsam”.¹³⁷ Martina själv träffar Aron och verkar inte vara särskilt brydd över polygamin. Men när Gustav avslöjar sig och Martina inte kan låta bli att fråga får hon svar: ”Jo, en flicka som vikarierade på expeditionen på skolan”.¹³⁸ Gustav försvarar sig med att varför ska han vara trogen när hon inte är det? Men Martina verkar uppfatta situationen helt annorlunda. ”Det är bara det att jag trodde inte...” börjar hon men verkar inte förmå slutföra meningen.¹³⁹ Martina går: ”Jag begär ingenting, jag orkar bara inte vara i samma rum som en man som bedrar mig med sina arbetskamrater.”¹⁴⁰ Dels verkar det vara själva hemlighållandet som upprör Martina. När Cilla föreslår att Martina åtminstone kunde sköta det lite snyggare, låta Gustav slippa veta när hon bedrar honom, så ifrågasätter Martina direkt: ”– Hur du kan kalla det snyggt begriper jag inte. Det är ju uppriktigheten som är själva poängen i vårt förhållande, utan den kan jag inte se någon mening i att fortsätta det alls.”¹⁴¹ Uppenbart är att ärligheten är viktig för Martina. Men i fallet med receptionistvikarien så verkar det vara något annat också. Att han träffar en kvinna som han tycker om och vill vara tillsammans med kan hon acceptera. Att Eva är ”den perfekta älskarinnan [och] dessutom är en trevlig person” går att leva med.¹⁴² Men inte att han bara, liksom slentrianmässigt, ”bedrar [henne] med sina arbetskamrater.”¹⁴³ När Martina i romanens början funderade över definitioner av trohet exemplifierade hon den bortre änden som att ”ligga med vem som helst men vara metafysiskt monogam Innerst Inne”.¹⁴⁴ Den ad hoc-definitionen av trohet är snubblande överensstämmande med den typ av trohet som Gustav i det här stadiet praktiserar.

---

¹³⁵ *Maken*, s. 113.

¹³⁶ *Maken*, s. 52.

¹³⁷ *Maken*, s. 258.

¹³⁸ *Maken*, s. 258.

¹³⁹ *Maken*, s. 258.

¹⁴⁰ *Maken*, s. 258.

¹⁴¹ *Maken*, s. 309. För fler exempel på ärligheten som trohetsdefinition se s. 163 och s. 232.

¹⁴² *Maken*, s. 201.

¹⁴³ *Maken*, s. 258.

¹⁴⁴ *Maken*, s. 161.

Väljer vi själva vårt öde eller är det något annat som styr? Kirkegaard är Martinas husgud och hans: ”Gift dig, och du kommer att ångra det. Gift dig inte, och du kommer att ångra det också. Gift dig eller gift dig inte, du kommer att ångra bådadera” ekar genom hela romanen.¹⁴⁵ Och Martina funderar mycket över val. Om det egentligen är egna val om det inte är man själv som har ställt upp alternativen, som i fallet Gustav eller Aron, men också hur man ska arrangera sitt ”samliv”:

–Du har ju valt att leva som ensamstående, vad klagar du på då?

– Nej, det har jag inte valt. Jag har bara valt bort alla samlevnadsalternativ som har erbjudits mig. Kvar blev jag. Men jag har aldrig sagt att jag vill vara e n s a m.¹⁴⁶

Harriet försöker få Martina att erkänna att hon finner njutning i att vara märkvärdig, att hon har så speciella krav. Att det är någon lustig identitet hon lagt sig till mig, ungefär som Don Kulicks hipsterqueer.¹⁴⁷ Även Gustav menar att Martina älskar att vara ”orginell”. Själv hävdar Martina att det är tvärtom: ”Men jag är inte sån jag är för att vara orginell, tvärtom tycker jag det är en lättnad att höra att andra har lika konstiga förhållanden som vi.”¹⁴⁸ Men Martina väljer ingen identitet, gör inget *aktivt* handlande. Hennes handlande är passiva handlingar. Från att hon i början ”ägnar [sig] aktivt och koncentrerat åt att inte skriva” till Gustav.¹⁴⁹ Till att hon här inte har valt utan valt *bort*, valt att inte välja. Jag vill skriva att Martina gör sig till ett offer för omständigheterna, om det inte hade en så negativ klang. För, jag vill inte lägga något värderande i hennes passiva förhållningssätt. Utan snarare kan positionerande av Martina som passiv i förhållande till sitt liv synliggöra de normer som styr henne. Gustav menar: ”Jag är mera förälskad i dig än du i mig därför att jag har bestämt mig för att vara det.”¹⁵⁰ Men för Martina handlar det inte om att bestämma, kärleken kommer och går och det enda man kan göra är att ”bortse från känslor och deras flyktighet.”¹⁵¹ För Martina kan välja bort känslor hon inte vill ha, men inte frammana känslor på beställning. Att aktivt förhålla sig passiv det enda som Martina vill eller förmår.

Om Martina blir begränsad i sin tvåsamhet med Gustav blir hon det minst lika mycket av att hela hennes omgivning tycks slukas upp i äktenskapets helgd. Mina tankar går till vad Lena Malmberg skriver i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*; att strävan efter det fria livet leder till utanförskap.¹⁵² Detta blir uppenbart och smärtsamt tydligt för Martina när hon efter att ha låtit

---

¹⁴⁵ Kirkegaard, Sören, *Antingen - eller: Ett livsfragment*, Nimrod, Önnköping, 2002 s. 41.

¹⁴⁶ *Maken*, s. 376.

¹⁴⁷ Kulick, 2005, s. 15.

¹⁴⁸ *Maken*, s. 232.

¹⁴⁹ *Maken*, s. 15.

¹⁵⁰ *Maken*, s. 236, se också s. 81.

¹⁵¹ *Maken*, s. 82.

¹⁵² Malmberg, 1997, s. 297ff.

Gustav gå står ensam. ”Fredag efter fredag. Varenda helg, varenda förbannad helg en pinlig påminnelse om mitt civilstånd, mitt stånd av *bereft*.”¹⁵³ Inte för att hon är avundsjuk, inte för att hon vill ha det som dem.

Också Harriet och Cilla har försvunnit iväg till otillgänglighet. Harriet har ”flyttat in i en storfamilj med sin dotter och är minst lika oåtkomlig där som i en vanlig familj, måste ‘hem till middan’ varenda dag förefaller det.”¹⁵⁴ Inte avundsjuk på Harriet heller. När Martina av en gammal kursare blir erbjuden att bo i storfamilj så tackar hon bestämt nej.¹⁵⁵ Och Cilla har sin karl och hör bara av sig när hon är ”gräsänka och har så tråkigt.” Men Martina vill inte utöva välgörenhet; ”Om Cilla inte sätter så mycket värde på mitt sällskap att hon kan se någon anledning att umgås med mig annars så tänker jag visst inte ställa upp som reserv så fort maken råkar vara borta.”¹⁵⁶

Det är omöjligt att *aktivt* välja bort giftermål för det är ett ställningstagande som alltid kan göras ogjort. Det spelar ingen roll att Martina fastslår, gång på gång, att hon inte ska gifta sig. Det finns inget hon kan göra för att verkligen spela bort äktenskapet från kartan, hennes ställningstagande kräver en konstant viljedemonstration. En styrkeprov som bara behöver en stunds vackel för att alla hennes inten ska falla. Till och med när skilsmässan är ett faktum och Gustav flyttat ihop med en annan, en annan han verkligen ska gifta sig med så finns äktenskapet kvar som ett möjligt alternativ för Martina. ”Det är så trevligt med en kvinna som är huslig [säger Gustav]. Där kom det. Efter sju år: där kom det. Huslig, skulle jag inte kunna bli det ens om det gällde livet?”¹⁵⁷ Men ändå, trots att hon vet att hon aldrig kan bli huslig och trots att hon, Gud vet hur många gånger, sagt att hon inte kan eller vill ändra på sig så säger hon dämpat: ”Jag kan gå en matlagningskurs”.¹⁵⁸

Martina låter honom gå, till sist låter hon honom gå. När de återses efter en tid som skilda frågar Gustav om hon inte är glad för hans skull, att han blivit så ”fet och välmående” tillsammans med den nya. Och jo, visst är Martina glad. ”Det var ju det som var meningen, det är ju det jag har förklarat för mig själv månad efter månad, det var för hans skull som jag lät honom gå, för att han skulle få det bra.”¹⁵⁹ Så att han kan realisera den heterosexuella normen tillsammans med någon annan. Men Martina är inte så osjälvviskt ädel som hon önskar. Med versaler tänkfrågar hon sig vad det blev av hennes behov: ”JAMEN JAG DÅ.”¹⁶⁰

---

¹⁵³ *Maken*, s. 368.

¹⁵⁴ *Maken*, s. 344.

¹⁵⁵ *Maken*, s. 272.

¹⁵⁶ *Maken*, s. 367.

¹⁵⁷ *Maken*, s. 370.

¹⁵⁸ *Maken*, s. 370.

¹⁵⁹ *Maken*, s. 329.

¹⁶⁰ *Maken*, s. 329.

Varför skiljer sig Gustav och Martina? När ångesten rider Martina som värst så försöker hon hitta svaret på ”gåtan”:

Jag skriver under på vad som helst och allting på en gång, att jag har begått mitt livs dumhet och att det var det enda rätta att göra, att han ändå inte var något att ha och att jag nog får tillbaka honom, att allting är mitt fel och att jag inte kunnat handla annorlunda, att vi var skapade för varandra och att det aldrig var meningen att vi skulle få varann - vad som helst bara det kan göra mig livsduglig igen.¹⁶¹

Återigen det mångdubbla positionerandet. Alla förklaringar är tänkbara, alla tolkningar möjliga. Men gemensamt för Martinas alla tolkningar är att svaret på vad som gick fel ligger hos dem själva, antingen hos Gustav eller, betydligt mer frekvent, hos henne själv.

Martina talar om sina svårigheter att få samvaron att fungera med Gustav som en ”läggning”.¹⁶² Likt icke-heterosexualitet så blir svårigheterna att leva upp till heterosexualiteten i en förväntad form även det en läggning, en identitet. Det är något som för Martina sitter ihop med vem hon är. Men Martina är inte glad över sin läggning: ”Du kan vara glad du som är av med mig, men tänk på mig som ska ha mig att släpa på hela livet, med en sån läggning.”¹⁶³

Ångesten som drabbar Martina blir henne övermäktig: ”Det har med bristen på Gustav att göra. Det är ett hål i mitt liv där han har varit. Kan man få annat än ångest av det? Jag blir så rädd när jag vaknar på morgonen och det där hålet gapar emot mig, varenda morgon.”¹⁶⁴ Martina känner sig stympad, utan Gustav blir hon halv och hon vill inte leva resten av livet som invalid.

Om och om igen. Som när man har fått en tand utdragen och inte kan låta bli att utforska hålet med tungan, fastan det gör ont och man vet att det gör ont - om och om igen är jag där, utforskar med tanken hålet i mitt liv, hålet efter Gustav: och det ilar av smärta och rädsla.¹⁶⁵

Detta att ställa mot inledningsfasen där Martina tänker på Gustav som ”sin andra hela”.¹⁶⁶ Innan Martina träffade Gustav så var ”single” naturtillståndet och hon var tillräcklig i sig. Men tvåsamheten lär Martina osjälvständighet. Tvåsamheten ingjuter i henne behov hon inte haft och gör hennes tidigare hela tillvaro halv.

---

¹⁶¹ *Maken*, s. 346.

¹⁶² *Maken*, s. 337.

¹⁶³ *Maken*, s. 337.

¹⁶⁴ *Maken*, s. 339.

¹⁶⁵ *Maken*, s. 363.

¹⁶⁶ *Maken*, s. 36.

Smärtreflexen: en morgon att fara till landet. En sådan morgon då vi brukade mötas vid hållplatsen med matkassar och bokkassar och skaka iväg med bussen ut ur staden ut till havet. Idag. Kanske de. De: Gustavs nya ”vi”.¹⁶⁷

Smärtan när Gustav har hittat ett ny enhet att bilda ”vi” med. Detta ”vi” blir på sätt och vis definitionen av Gustav och Martinas äktenskap. Att vara del i ett ”vi”. Och då är det först när Gustav bildat ett nytt ”vi” som Gustav och Martinas äktenskap på riktigt upplöses. Så länge de fortfarande är varandras andra hälft så spelar det ingen roll, inte för äktenskapets varande i alla fall, hur många tredje part som de för in, hur lite de ses eller mycket de bedyrar att de är skilda. Inte så länge de refererar till varandra som nummer ett.

Kärleken får eget liv och kräver; kräver offer och beslut, kräver ödesmättade val och löften. Martina fastslår att den stora kärleken är orimlig: ”Allt ville han ge mig, allt allt. Bara inte det jag behövde: något som var mindre än allt.” Cilla replikerar att man inte bör gifta sig med ”sin stora passion”.¹⁶⁸ Menat att Martina var Gustavs stora passion och ett äktenskap mellan dem blir därför ojämnt och skulle därför inte fungera. Martina är snubblande nära att formulera en normkritik, det är inte dem de är fel på, det är kärleksrelationens absoluta natur, dess orubblighet att anpassa sig efter individerna. Men när Cilla med sin replik flyttar tillbaka fokuset från normen till individerna i den så tappar också Martina tråden. Martina har dock formulerat saken tidigare, exempelvis såhär: ”Vi vill ha varandra, men vi kan alltså inte enas om formerna för detta havande”.¹⁶⁹

När Cilla sen för in samtalet på ”Aron då?” Svarar Martina upprört ”att en människa inte kan ersätta en annan, de är inte utbytbara. Aron är Aron och jag är glad att ha honom i den mån jag har honom, men det har inget med det här att göra.”¹⁷⁰ Men för Gustav är det annorlunda, ”för honom tycks det ju inte fungera så, jag menar det verkar ju som om han har hittat en ersättning för mig.”¹⁷¹

Om Martina söker efter människor så letar Gustav efter någon som kan fylla en redan etablerad roll eller funktion. När Martina anför Simone de Beauvoir och Sartre som föredöme: ”de är sedan decennier kända som varandras ‘ständiga följeslagare’ - inte är de gifta, och inte bor de ihop!”¹⁷² Även om Gustav tycks lockad av att vara som de Beauvoir och Sartre så tycker han att relationen verkar vara ”otymplig”, svår att använda vid presentationer. ”Min fru vore enklare, menar han.” Medan Martina undrar: ”Varför duger det inte att presentera mig som Martina?”¹⁷³ När Gustav tigger om att få höra något snällt så söker Martina efter orden. Älskling, älskade och käraste

---

¹⁶⁷ *Maken*, s. 332.

¹⁶⁸ *Maken*, s.

¹⁶⁹ *Maken*, s. 127.

¹⁷⁰ *Maken*, s. 342.

¹⁷¹ *Maken*, s. 342.

¹⁷² *Maken*, s. 169.

¹⁷³ *Maken*, s. 269.

känns alla ”konstiga”, älskling använder de mest för att ”uttrycka kursiv irritation”.¹⁷⁴ Nej, istället; ”Gustav, viskar jag. Det är du. Det är väl vackert?”¹⁷⁵ Och det är på så sätt och vis hela Martinas relationsideal i en replik. Gustav är vackert för att han är han, inte för att han fyller funktionen som den mest älskade, eller som maken.

När Martina vid romanens slut står ensam är det inte bara Gustav hon har förlorat, något mer har hänt från tiden innan Gustav och tiden nu. När Martina träffade Gustav så var hon knappt tjugo år, hade nyss lämnat föräldrahemmet och installerat sig i storstaden. Banden till ursprungsfamiljen fanns fortfarande kvar, exempelvis spenderade Martina sin sommar ”hemma” för att jobba.¹⁷⁶ Men i och med relationen till Gustav så flyttades familjen från mor och far till Gustav. Hon spenderar sina somrar tillsammans med honom och de firar jul tillsammans. Hon kan inte återvända till det hon hade innan Gustav för det finns inte kvar. Hon har frigjort sig från sin ursprungsfamilj och de starka vänskapsband hon haft med Harriet och Cilla har hon kanske dels försummat och dels har de likt hon själv förflyttat sin lojalitet och sin trygghet till nya familjer, Cilla till sin ”karl” och Harriet till sin storfamilj och dotter.

Det definitiva slutet kommer till sist. Gustav ringer med familjenyheter. ”Födde eller döde, vigde eller skilde?”¹⁷⁷ Och Gustav ska gifta sig, och de väntar barn. När de ses, en sista gång med Gustav som ”fri man” så har Martina lovat att inte ”göra det svårt för honom. Och det behövs inte, då det visar sig att det inte *är* lätt för honom heller.”¹⁷⁸ Gustav vill ha tröst, och visst, Martina kan tänka sig att trösta honom bara inte det han vill höra; ”Naturligtvis, antingen jag gift mig eller inte skulle jag ha grämt livet ur mig. Men att det inte kunde ha blivit vi två, det tänker jag aldrig säga till din tröst.”¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ *Maken*, s. 215.

¹⁷⁵ *Maken*, s. 215.

¹⁷⁶ *Maken*, s. 14.

¹⁷⁷ *Maken*, s. 385.

¹⁷⁸ *Maken*, s. 386.

¹⁷⁹ *Maken*, s. 388.

AVSLUTNING

RESULTAT OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Martina upplever parbildningens mekanismer som något starkare än hennes egen vilja. Tvåsamheten är normativ och inte individuellt skapade efter ”deltagarnas” behov och förutsättningar. Normerna innebär trohet, regelbundna samlag, regelbundet umgänge men också och kanske framförallt att den andra parten inkorporeras i det egna jaget. Martina slutar vara ”hel” och blir till en del av ett vi. Detta leder till att separationen snarast upplevs som en stympning, Martina finner sig själv livsoduglig på egen hand, vilket står i starkt kontrast till hur självständig och levnadsglad hon var pre Gustav.

En första tolkning är den att Gustav representerar normen och Martina normbrytaren; Gustav vill flytta ihop och Martina vill bo ensam; Gustav vill gifta sig och Martina vill behålla sin frihet; Gustav vill svära evig trohet och Martina vill träffa vem hon vill när hon vill. Men riktigt så enkel tycks uppdelningen inte vara. Normerna i *Maken* framträder snarare som en yttre kraft och inte som något som representeras av en enskild person eller institution.

Att troheten, det vill säga den sexuella äganderätten, är en tvåsamhetens norm är tydligt, även om Martina såväl som Gustav bryter mot den normen. Att det rör sig om ett normbrott framkommer tydligt i romanen, båda tycks hysa åsikten att de *egentligen* borde (vilja) leva i trohet och monogami. För att återkoppla till Gayle Rubin så menar jag att romanens, det vill säga Gustav och Martinas, normideal ändå överensstämmer med Rubins värdehierarki. Monogami framför promiskuösitet; även om inte ”lyckas” leva upp till idealet. Eller, det krävs ett helt artelleri av ad hoc lösningar för att få troheten att vara intakt. Inom äktenskapet framför i synd; visserligen gifter de sig aldrig ”officiellt” men användandet av äktenskapets termer och funktioner ser jag som en tydligt indikation på att detta är det eftersträvansvärda sättet att leva. Reproduktivt framför icke-reproduktivt; visserligen med den modifikationen att preventivmedlets vara eller icke-vara inte spelar någon roll, huvudsaken är penetrationssamlagets reproduktiva potential.

Att bryta mot normen om trohet kan tyckas lättgenomförbart med tanke på med vilken frekvens de ”bedrar” varandra men det kan förklaras med att de skapar sig ett nytt trohetsideal; uppriktigheten. Visserligen bedrar de varandra stup i kvarten men de har en överenskommen meddelandeplikt. En plikt som Martina tycks hålla hårdast på då Gustav upprepade gånger tänjer på gränserna för hemlighållande. Han å andra sidan håller hårdare på den andra delen av deras trohetsnorm; den att de metafysiskt hör ihop, det vill säga är varandras ”vi” och nummer ett. Det metafysiska band som är själva grunden för deras äktenskap.

Det finns starka och tydliga normer för hur den ”sanna” heterosexuella sinnliga samvaron ska realiseras. Regelbundenhet, inom äktenskapet, åtrå av rätt anledningar gentemot rätt personer och en sexualitet som främst fokuseras på penetration. I enlighet med Gayle Rubins värdehierarki blir det också tydligt hur sexualiteten inte handlar om enkla ”rätt” och ”fel” utan att det rör sig om just en hierarki, där en hel skala är möjlig men att det finns ett som har det högsta värdet, och detta även inom heterosexualiteten. I ord och tal framträder åtrån som en konstant källa med ”rätta” eller ”naturliga” uttryck. Hos både Martina och Gustav uppträder dock ”fel” åtrå, något som hanteras genom att identifiera den som just felaktig eller mindre värd. Olika hjälpmedel såsom ”kräm” eller vin och berusning avfärdas med bestämdhet av Martina, även detta i enlighet med Rubins hierarki.

Inledningsvis hade jag som en delfråga om queerteorin överhuvudtaget förmådde belysa den till synes heteronormativa kärleksrelation som skrivs fram i *Maken*. Det visade sig dock att den grundläggande idébildningen inom queerteori inte på något sätt begränsas till det tydligt ”avvikande”. Den teori jag använt mig av för den här uppsatsen har fungerat väl för att synliggöra även inomheterosexuella normbrott.

En självklarhet, som jag dock inte stött på i den teori jag har tagit del av, är sexualitetens utvidgade konsekvenser för hur vi strukturerar våra liv och skapar social och praktisk trygghet i ett annars allt mer individualistiskt samhälle. Det vill säga, familjens betydelse för samhälle och individ och vad denna betydelse får för konsekvenser för den som väljer eller tvingas stå utanför den normativa familjebildningen. Något som jag bara snuddat vid i den här uppsatsen är den mellanperiod som Martina går igenom, perioden mellan föräldrahemmet och en familjebildning baserad på den egna sexualiteten. Den här perioden är inte unik för Martina men en produkt av ett samhälle med ungdomskultur och individualitet. Men vilka funktioner fyller denna period och vilka normer finns för den? Är perioden ett önskvärt tillstånd, ett nödvändigt ont eller kan den vara både och? Och när och varför måste perioden ta slut? Jag tror att det står mycket att finna i *Maken* rörande denna mellanperiod, framförallt kring det sista språnget. Men jag tror också att exempelvis Sundström *Oppositionspartiet*.¹⁸⁰ Där framträder ett gymnasialt vännineliv, ett liv som vi ser efterdyningarna av i inledningsfasen i *Maken*.

Sammanfattningsvis och avslutningsvis kan sägas att de normer som tydligt framträder i Gun-Britt Sundströms *Maken* är normen att vara tvåsam och trogen, idealet är att ha en monogam sexualitet med heterosexuell penetration i fokus. Samtliga dessa ideal ”bryts”, men de bryts inte ner och ersätts av nya. Och trots att de ifrågasätts så förlorar de aldrig sitt hierarkiska värde eller

---

¹⁸⁰ Sundström, Gun-Britt, *Oppositionspartiet*, Tryckcentralen, Örebro, 1967.

inflytande. Gustav och Martinas oförmåga att leva upp till idealen beskrivs just som en oförmåga. En negation, ett misslyckande.

EFTERORD

Av en händelse sätter Radioteatern upp *Maken* strax efter det att jag påbörjat mitt uppsatsskrivande.¹⁸¹ Pjäsen följer närmast ordagrant romanen och det enda stora bräcket är att berättelsen kommer lyssnaren till livs retroaktivt, det är en medelålders Martina som berättar om sin ungdom, vi är inte som i romanen med här och nu. När pjäsen närmar sig sitt slut så ringer en mobiltelefon, och här är jag nära att sätta kaffet i halsen, det är Martinas *dotter* som ringer. En dotter som ska komma över och laga middag åt sin hopplösa mor som fortfarande inte har något till övers för hushållsarbete. Och visst, det är inte alls *konstigt* att Martina fått en dotter, nej, snarare högst rimligt. Men ändå att *skriva in det* i historien. Att avsluta Martinas sju svåra år med ett, ”äsch *det där* det var ju bara en *period*”. Att visst kan man vara rebellisk och vilja ”något annat” när man är ung. Eller som ”Grabbarna på Adelsö”, ett radioprogram som återsänds i samband med radiopjäsen i vilket fyra män lagar mat och samtalar om *Maken*, som menar att Martina bara ger uttryck för en tidstypisk strävan efter en ”fri sexualitet”.¹⁸² När jag tolkar pjäsens avslut som uppgiven desperation över omöjligheten i sakernas tillstånd så verkar den aktuella generationen själv bara se ett återställande till den naturliga ordningen.

---

¹⁸¹ Gradvall, Pia, *Maken*, Radioteatern, Sveriges radio P1, 18/11 2011.

¹⁸² Farran-Lee, Stephen (Producent), ”Grabbarna på Adelsö: Maken till mat”, *Kulturradions älsklingar*, Sveriges radio P1 16/7 2011, (programmet sändes första gången i Sveriges radio P1 1992).

LITTERATURLISTA

MATERIAL

Sundström, Gun-Britt, *Maken: En förhållanderoman*, Bonniers, Stockholm, 1978 (1976)

TRYCKTA KÄLLOR

Björk, Nina, *Under det rosa täcket*, Wahlström & Widstrand, Danmark, 1996

Butler, Judith, *Könet brinner! : texter i urval av Tiina Rosenberg*, Natur och Kultur, Stockholm, 2008 (2005)

Graham, Mark, ”Den heterosexuella tragedin: Om myter och heterosexuella misslyckanden i massmedia”, *Queersverige*, Kulick, Don (red.), Natur och Kultur, Stockholm, 2005

Edman, Kjersén, *Systrar: 25 kvinnliga författare från dåtid till nutid*, Bibliotekstjänst, Lund, 2001

Foucault, Michel, *Sexualitetens historia Bd 1, Viljan att veta*, Gidlunds, Södertälje, 1980

Hägg, Göran, *Tjugoen moderna klassiker*, Wahlström & Widstrand, Borås, 1995

Johannisson, Karin, *Den mörka kontinenten*, Nordstedt, Södertälje, 1994

Kirkegaard, Sören, *Antingen - eller: Ett livsfragment*, Nimrod, Önnköping, 2002

Kulick, Don (red.), *Queersverige*, Natur och Kultur, Stockholm, 2005

Lennerhed, Lena, ”Heterosexualitetens omvandlingar”, *Queersverige*, Kulick, Don (red.), Natur och Kultur, Stockholm, 2005

Malmberg, Lena, *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Bd 4*, Møller Jensen, Elisabeth (red.), Bra böcker AB, Höganäs, 1997

Sundström, Gun-Britt, *Oppositionspartiet*, Tryckcentralen, Örebro, 1967.

Tarakkamäki, Jaana, *Manligt och kvinnligt språk: en studie i Hjalmar Söderbergs 'Den allvarsamma leken' och Gun-britt Sundstöms 'För Lydia'*, Scripta minora nr 38, Högskolan i Växjö, Växjö 1997

OTRYCKTA KÄLLOR

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, [Elektronisk resurs], Natur och Kultur, Stockholm, 2010

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda* [Elektronisk resurs], Atlas, Stockholm, 2006

Farran-Lee, Stephen (producent), *Kulturradios älsklingar*, ”Grabbarna på Adels: Maken till mat”, Sveriges Radio P1, 16/7 2011 (Programmet sändes första gången 1992).

Gradvall, Pia, *Maken*, Radioteatern, Sveriges radio P1, 18/11 2011.